

laszt az utószó írójától. Pedig nem érdektelen kérdések ezek, a fenti három tagadás (nem a confessio-irodalom része, nem önéletírás, nem eredeti gondolatosságú mű) igazának megítélésében sem. (Pontosabban: a gondolati eredetiség hiányát illetően nem nagyon lehet vitatkozni: Bellarmino, Lessius, Pázmány s kevés eredetiség – ezt az értékelést el lehet fogadni.)

Kétségtelen: Jankovics végre Vörösmartinak a korban kiadott könyveivel (*Tanácskozás; Intő, tanító levél*) együtt olvasta el a *Megtérése históriája* kéziratát. Az együtt-olvasás mélyítette el benne a hangsúlyosabb Pázmány-hatásra vonatkozó meggyőződést, amely minden bizonnyal igaz (akkor is, ha a *Kalauzzal* való motivisztikus egyezések topikusak is lehetnek). Szerintünk Jankovics igazán fontos mondandója az *Őt szép levéllel* való formai rokonság fölismerése, amely egyben műfaji rokonságot is takar.

Fontos emlékeztetni arra a vitára, amely Jankovics és Bitskey között (s tárgyban: Jankovics és az őt korban megelőző szakirodalom) között folyt Misztótfalusi Kis Miklós *Mentsége* kapcsán. A szakirodalom rója a tiszteletköroket, s tartalmi oldalról elindulva társadalomtörténeti, történelmi, egyháztörténeti stb. argumentációval próbál irodalomtörténeti, sőt irodalmi síkon véleményt formálni irodalmi szövegemlékekről – s nem jut igazán eredményre. Jankovics a *Mentség* kapcsán is, a *Megtérés históriája* kapcsán is a megformált-ságra, a retorizáltságra utal. Iroda-

lomtörténeti értékelésben azokat a szempontokat érvényesíti, amelyek oda tartoznak, s nem állítja, hogy Vörösmarti műve például egyháztörténetileg nem értékelhető forrás.

Ha jól értem az utószó írójának szándékát, gondolatát ad absurdum vive (s persze így már nem igaz!): Vörösmarti szövege azért nem jelent meg a maga korában, mert az *Őt szép levél* mellett rossz volt mint irodalmi mű. Gondolatilag nem önálló, amit mondandó, azt forrásai elmondják érthetőbben, meggyőzőbben.

Vitairatnak vagy propagandaanyagának jó? Lehetséges, ám hosszú vizsgálódást igényelne azt megmondani, mely években lett volna túl kevés, szelíd, s melyekben lett volna éppen nem aktuális a megjelenése. Azt hiszem, Pázmány jobban támogatta volna (ha ugyan létezett) Vörösmarti *Confessiones*-ének megjelenését. Valódi propagandaértéke annak lett volna.

Jankovics József végső értékelésében (281.) érződik a saját filológiai eredményétől kissé csalódott szakembernek „azért ez és ez a nagy erénye” kezdetű (ön)vigasztalása (hiszen több felsőfokú jelzőtől megfosztotta Vörösmarti prózájának, szellemi erejének értékelését), amit elképzelhetően a kortársak közül is többen érezhettek, akik ismerték Vörösmarti *Megtérése históriáját*, de akkor nem tartották megjelenésre érdemesnek. Lehet, hogy maga a szerző is köztük volt?

Monok István

PIARISTÁK MAGYARORSZÁGON 1642–1992

Rendtörténeti tanulmányok. Szerk. Holl Béla. Budapest, Magyar Piarista Tartományfőnökség, 1992. 350 l.

A Magyar Piarista Rendtartomány 1992-ben ünnepelte a rend magyarországi megtelepedésének 350. évfordu-

lóját. Az ebből az alkalomból kiadott tanulmánykötet fejezeteket mutat be a rend magyarországi történetéből, s

közvetve tükrözi azokat a nehézségeket, amelyekkel a magyar piaristáknak az elmúlt évtizedekben meg kellett küzdeniük. A szerkesztés nem törekedett a magyar rendtartomány egész történetét és jelentőségét reprezentáló kötet összeállítására, s az előző jubileum óta eltelt időszak tárgyalását sem tartotta időszerűnek. Ez utóbbi tartózkodás azért is szembevetendő, mert például a Jézus Társasága közelmúltban újjászervezett Magyarországi Rendtartománya máris több kiadványt jelentetett meg a kortárs magyar jezsuiták életéről és a rendtartomány II. világháború utáni történetéről.

A Jelenits István tartományfőnök előszavával megjelent kötet hét tudományos igényű tanulmányt tartalmaz különféle szakterületekről. Értékes dolgozatokat olvashatunk például a rendalapító ikonográfiájáról (Szilárdfy Zoltán), a rend keletkezéséről (Tuba Iván), a tatai kollégium XVIII. századi (Hegyi Ferenc) és a tatai gimnázium XX. századi történetéről (Körmendi Géza). Ezeket egy, a szegedi talpascserkészetre való visszaemlékezés (Révai József), a piarista rendtartományok áttekintő ismertetése (Megyer József) és az utolsó ötven év emlékkönyveinek, évkönyveinek és iskolai értesítőinek bibliográfiája egészíti ki (Somogyváry Gyula). A gyűjteményt a tanulmányok olasz nyelvű összefoglalója teszi teljessé. Az írások egyik része a kötetbe készült, másik része kéziratban maradt vagy nehezen hozzáférhető helyen megjelent dolgozatok újraközlése. Az Argumentum Kiadó által gondozott kötet mindenképpen nyeresége az újkori magyar egyház- és művelődéstörténetnek, ezen túlmenően néhány tanulmánya az irodalomtörténet figyelmére is igényt tarthat.

Ezek közül az egyik Balanyi György még 1948-ban készült tanulmánya Tapolcsányi Gergelyről (1713–1773), Ka-

lazanci Szent József első magyar életírójáról. A különféle rendi funkciókat betöltő Tapolcsányi több prédikációt és iskoladrámát írt, illetőleg rendezett, a felvilágosult pedagógia programjából különösen a nemzeti tárgyak oktatását támogatta. A fiatal Dugonics Andrásra tanárai közül ő hatott a legmélyebben, s az irodalmi pályán is ő indította el. Élete vége felé megírta a rendalapító életrajzát. Balanyi szerint az 1772-ben kiadott munka különféle források felhasználásával készült, önálló alkotásnak tekintendő, amely a szerző kritikai értékét és ízes, népies fordulatokban gazdag nyelvét egyaránt tanúsítja.

Ide kapcsolható Gyimesi István tanulmánya a legnevesebb Tapolcsányi-tanítvány, Dugonics András matematikai munkásságáról, amely egy új irodalomtörténeti Dugonics-kép kialakításához is hozzájárul. Gyimesi kimutatja, hogy Dugonics a *Tudákosság könyveit* II. József nyelvrendelete előtt adta nyomdába, s ezzel bizonytalanná teszi az „öntömjenézés” elképzelést. Másfelől e mű Dugonics „mathesis pura” előadásainak magyar változata, melyben a tudományos műnyelv kifejezéseinek magyarosítására vállalkozott. A kísérlet eredményességét számos máig használt, először Dugonicsnál szereplő matematikai kifejezés tanúsítja.

A harmadik irodalomtörténeti vonatkozású dolgozat Holl Béláé a podolini piaristák első könyvvásárlásairól. Az 1646–1658 közötti tulajdonosi bejegyzések és egy 1696-os összesítő jegyzék alapján végzett részleges állományrekonstrukció, valamint az utólagos szakrendi besorolás nyomán árnyalt képet kapunk a podolini könyvtár összetételéről, a könyvbeszerzés körülményeiről és a műveknek a kollégium szellemi életében betöltött szerepéről. Így például megtudjuk, hogy több kötet David Frölich könyvtárából jutott

Podolinba. Az 1696-os jegyzék meglepően differenciált szakbeosztást mutat: a szorosabb értelemben vett szépirodalmi művek elsősorban a Poetae Sacri, a Poetae Profani et Politici, a Comici, Tragici et Dialogici, valamint a Poetici, Mythologici, Hieroglyphici szakokban voltak találhatóak. A gyűjtemény tudós, humanista jellegét bizonyítja a nagyszámú görög és latin auktor mellett egy 1610-es Petrarca-kiadás jelenléte, míg Justus Lipsius összesen hat művel sze-

repel a rekonstruált állományrészben. A klasszikus verselés keresztény mintái között megtalálható volt például VI-II. Orbán *Poematájának* 1634-es antwerpeni kiadása, mellyel a pápa az 1636-ban Rómába zarándokolt Zrínyi Miklóst is megajándékozta. Holl Béla végső következtetése szerint „a magyarországi piaristák könyvműveltsége az itáliai rendházakét követte, és azok színvonalát el is érte”.

Tüskés Gábor

A MAGYARORSZÁGI KATOLIKUS TANINTÉZMÉNYEK SZÍNJÁTSZÁSÁNAK FORRÁSAI ÉS IRODALMA 1800-IG

Sajtó alá rendezte Kilián István, Pintér Márta Zsuzsanna, Varga Imre, szerkesztette Varga Imre. Budapest, Argumentum Kiadó, 1992. 268 l.

Az iskoladráma és iskolai színjátszás történetének kutatása az utóbbi években jelentős eredményeket hozott. Sorra jelentek s jelennek meg a szövegkiadások (*Régi Magyar Drámai Emlékek*, XVIII. század, I–III. 1989–1991), az egyes témákkal foglalkozó tanulmányok (pl. *Iskoladráma és folklór*, Debrecen, 1989), újabban pedig egy kismonográfiával is gazdagodott az idevágó szakirodalom (Kilián István: *A minorita színjáték a XVIII. században*, Bp., 1992). Mindezekhez társul Hopp Lajos szerkesztésében *A magyarországi iskolai színjátszás forrásai és irodalma* címmel útra indított sorozat, amely a témára vonatkozó mindennemű adatok összegyűjtését és regisztrálását tekinti feladatának. Ebben a szeriában idáig a jezsuita és a protestáns anyag – Staud Géza, ill. Varga Imre munkájának eredményeként – megjelent, a piarista kötet készül, az összes többi katolikus tanintézet színjátszásának forrásait és kútfőit pedig a jelen kiadvány tartalmazza.

A kötet 333 dramatikus esemény adatait rögzíti, valamennyi az iskolai

színjátszás körébe tartozik, természetesen csakis a legtágabb értelemben. A jelmezes szereplő, az élszóval történő előadás, a spectaculum, a konfliktus, a nézők jelenléte egyaránt olyan elem, amely fellelhető az iskolai életben és a vallásos neveléshez kapcsolódó nyilvános szereplésekben, így az ilyen ünnepeles előadások egységbe foglalható művelődéstörténeti kategóriaként értelmezhetők. Ezért tartozhatnak közéjük többek között a különféle proceszsiók, flagellánsmenetek is. Korántsem csupán drámacímek lajstromát kapjuk meg tehát a most megjelent kötetben, hanem a legkülönbözőbb írásos feljegyzéseket, amelyek egy-egy előadással kapcsolatosak (pl. engedélykérés az előadásra, esetleg ennek tilalmazása, feltételei, anyagi támogatásuk, színpadi kellékeik, kiadásai, a nézőkre tett hatásuk, szereposztás, közjátékok stb.). Mindezt természetesen csak igen sokféle kútfő feltárásával lehetett összegyűjteni. A levéltári és könyvtári munka kiterjedt a különféle jegyzőkönyvek, historia domusok, misszilizsek, nyomtatott színlapok, színi programok hosszú so-